

Vedlikehold

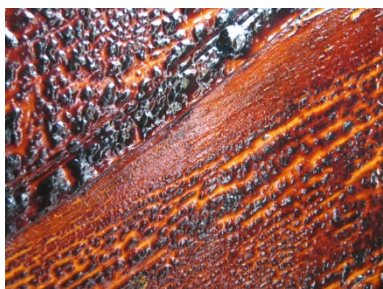
Tradisjonelt vedlikehold av småbåter

Kunnskapen om vedlikehold av trebåt er nedarvet gjennom århundrer langs kyst og innsjøer, men bruken av båt har endret seg og nye grupper av båtfolk er kommet til. Mange har behov for veiledning om vedlikehold og stell av gamle og nye trebåter. I dette arket vil vi i hovedsak omtale vedlikehold med tradisjonelle metoder. Enhver overflatebehandling bør følge tradisjonen for den enkelte båttype.

Tretjære

Tretjære er den eldste kjente overflatebehandlingen på trebåter, i alle fall i Norden. Tjære utvinnes i hovedsak fra tyrirøtter (furu), og utvinning fra tradisjonell mile anses å gi best kvalitet. Kvaliteten og fargen varierer også etter stadium i utvinningsprosessen. Milebrent tjære utvinnes fra tid til annen ulike steder i landet, men kan være vanskelig å få tak i. De fleste "milebrendte" tjæreprodukter i handelen er industrielt fremstilt.

Tretjære er meget godt egnet til beskyttelse av trebåter, og krever minimalt med vedlikehold. Normalt vil det være nok med skylling og børsting før

Tretjære blir mørk ved gjentatt påføring og har en tendens til å krakelere i sterkt solskinn, på varme dager blir den gjerne myk og griser til klær og annet - men den gir en utmerket beskyttelse av treverket, både som impregnering, slitelag, soppdreper og pustende overflate.

påføring. Skrap gjerne bort ansamlinger av rusk som fester seg i kriker og kroker, og se til at vågrissene er åpne.

Tjære kan blandes ut med terpentin og/eller linolje for å gi en lysere tone og lettere påføring. Rødsprit kan også benyttes. Den kan med fordel varmes litt opp for å gjøres mer strykevennlig. Svært mørk tjære med forurensninger kan klarnes ved å blande ut i terpentin og la bunnfelle over natten. Etter noen år med gjentatt påføring av ren tjære vil overflaten bli mørk. Tjære vil normalt krakelere i sterk sol. Ideell påføring er i tørt, varmt vær med en liten bris for raskeste tørk. Tjære vil tørke veldig langsomt ved påføring innendørs.

På nytt eller bart treverk kan det være en fordel å blande ut tjæren ved påføring. Spesielt dersom en ønsker å bevare båten mest mulig lys i treverket. Treverk som skal males bør ikke behandles med tjære. Det samme gjelder dersom det skal bunnstoffes under vannlinjen. Dersom toftene ikke skal males må de smøres med en tynn tjæreblanding som tørker helt ut. Det er en fordel med robuste klær i en tjærebehandlet båt.

Linolje

En alternativ overflatebehandling til tjære er linolje. Linolje har fra gammelt av vært produsert i mange kvaliteter. Den rå kaldpressede linoljen trenger best inn i treverket og nyttes som impregnerende olje. Linoljen skal påføres vått i vått til treverket er mettet, og overskytende olje skal tørkes vekk. Mange tynner linoljen med terpentin for bedre inntrengning, mens andre sverger til ren olje fordi den ekspanderer ved herding og vil derfor presse seg innover i treverket, mens terpentin vil fordampe og legge igjen mindre andel olje. Linolje krever også lys, varme og god trekk for å tørke innen rimelig tid. Linoljen kan også med fordel varmes litt forsiktig for bedre inntrengning. Kokt linolje benyttes som avsluttende strøk etter at den rå er herdet (ca. ei uke). Linolje regnes for å være pustende og slippe fukt ut av treverket. Det kan blandes inn 10-20% benarolje i sluttstrøket for en sterkere overflate. Ren linolje bør tilsettes soppdreper. Kvaliteten på oljen holder seg dersom den lagres mørkt og kjølig.

Normalt vil det være nok med skylling og børsting før påføring av ny tjære.

Tradisjonelt vedlikehold av småbåter

Maling

Det er vanlig å male ripe, ripebord og eventuelt tofter og tiljer i mange småbåter. Linoljemaling gir treverket best mulighet for å puste, men all utendørs oljemaling kan benyttes. Impregnering utføres med linolje eller alkydolje dersom annen oljemaling benyttes. Maling legger seg bare på overflaten og det vil alltid trenge fukt inn i treverket en eller annen vei i en klinket båt. Moderne malinger er ofte for tette og tillater ikke treverket å puste tilstrekkelig. Derfor bør en tilstrebe å la en side av treverket være behandlet på en slik måte at fukt kan slippe ut.

Undervanns

Innvendig i bunn og under tiljer kan man benytte "Black Varnish". Denne kan også benyttes alene under vannlinja, eller som underlag for bunnstoff. Det finnes også spesiell robust maling i handelen til bruk innvendig i kjø, spesielt i båter der det blir diesel og oljesøl. Ved bruk av kobberstoff undervanns må jernsaumen mønjes/grunnes først, ellers vil kobberstoffet fremskynde tæringa av jernet.

Småreparasjoner

Vedlikehold omfatter også småreparasjoner, som skifte av dårlig saum og tetting av mindre sprekker. Benytt helst de materialer, dimensjoner og metoder som opprinnelig i den enkelte båt.

Etter lengre oppbevaring på land kan det oppstå spekk i bordene dersom lagringsforholdene ikke er optimale, dvs for tørt og varmt. Mindre sprekker vil trutne, men noen ganger kan det være nødvendig å fylle sprek-

Tiljer behandlet med tjære er lettstelte og trygge å gå på.

Båten bør være trutnet før man legger i tein.

kene med produkter som f.eks Farm tettemasse. Man kan også lage kitt selv av tjære og sinkvitt eller black varnish og kritt. I daglig bruk kan sprekker og lekkasjer enkelt tettes med margarin. Dersom båten er tørr kan rengjorte sprekker fylles med fortykket epoxylin. Større sprekker må repareres med tein, eller list freses og limes inn. Tein er et bordstykke som er litt tynnere enn bordet i båten, og klinkes fast innvendig over sprekken. Det legges gjerne tjærefilt eller et stykke bomullstoff dynket i tykk tjære under teinen. Båten bør være trutnet før man legger i tein.

Saum skiftes ved å slippe av toppen på roa og slå ut forsiktig med en dor. Dersom flere på rekke skal skiftes kan det være lurt å starte med annen hver. Det er en fordel å gå opp en størrelse på tykkelsen på den nye saumen, for hullet kan ha blitt romt. Litt drev bør

surres rundt hodet på saumen med litt tjære på.

Lagring

En trebåt lagres best i naust med litt fukt i grunnen. Samtidig skal det være luftig. Det er viktig å få båten opp fra marka og understøtte kjø og lot. Støtter på sidene plasseres ved banda (spant) og båten må stå rett. Ikke bruk båten til lagringsplass for andre ting. Ta ut nugla i tilfelle det blir lekkasje fra taket.

Se også Faktaark om "Overflatebehandling av treverk" for beskrivelse av andre typer overflatebehandling.

H.M.S.

Les produktarkene nøye ved bruk av tjære, black-varnish og andre overflatebehandlingsprodukter. Bruk nødvendig sikkerhetsutstyr.

Litteratur

Helland Hansen, Peter. *Reparasjon og vedlikehold av trebåtar*. Fartøyvern nr. 9. Hardanger Fartøyvernssenter.

Sæther, Arne-Terje 2002. *Stell og vedlikehold av båt, seil og rigg*. Ottar 2. Tromsø Museum.

Nilssen, Helge N. 1984. *Stell og vedlikehold av båt og rigg*. Ottar 2. Tromsø Museum.

Eldjarn, Gunnar. Godal, Jon 1990. *Nordlandsbåten og Åfjordsbåten*. Båstikka. Rissa

Nyttige kontakter:

Hardanger Fartøyvernssenter; www.fartoyvern.no

Nordnorsk Fartøyvernssenter; www.nnfa.no

Norsk Forening for Fartøyvern; www.norsk-fartoyvern.no

Riksantikvaren; www.ra.no

Forfatter:

Nils Marius Johansen, Nordnorsk Fartøyvernssenter

Publisert:

August 2011